

Govor prvog potpredsednika Vlade Srbije i ministra spoljnih poslova Ivice Dačića na svečanom otvaranju izložbe „Jasenovac-pravo na nezaborav" u Ujedinjenim nacijama:

"Dame i gospodo,
Uvaženi gosti,

Imam čast da kažem nekoliko reči povodom otvaranja izložbe o koncentracionom logoru i logoru smrti Jasenovac, u okviru obeležavanja Međunarodnog dana sećanja na Holokaust, 27. januar, koji su proglasile Ujedinjene nacije u znak sećanja na dan oslobođenja Aušvica. Cilj ove izložbe nije samo da upozna međunarodnu javnost sa jednim malo poznatim poglavljem Drugog svetskog rata. Ona treba i da upozori na opasnosti od oživljavanja ideologije i političke prakse koje su dovele do takvih strahota. Deo takvih nastojanja su i nenaučne reinterpretacije događaja i procesa iz perioda Drugog svetskog rata koje postaju deo javnog govora i opravdavaju zločine. Naša dužnost je da se protiv toga borimo, jer zaborav zločina je novi zločin i poziv da se on ponovi.

Jasenovac je bio najveći logor u Evropi kojim nisu upravljali nacisti. Njim su upravljale hrvatske ustaše, možda najneobičniji desničarski ekstremisti Evrope. Veliki britanski istoričar Hobsbaum piše da su ustaše sebe proglasili većim nacistima od SS-a i u tome je bio u pravu. Ustaše su dale originalni doprinos Holokaustu. Osim Jevreja i Roma, hteli su da istrebe i sve Srbe u svojoj državi, kao i Hrvate i muslimane antifašiste. Srbima je bio zabranjen život u nekim delovima hrvatskih gradova, kao i Jevrejima. Isto tako, morali su da nose posebne oznake na odeći, plave trake sa latiničnim slovom „P" koje je značilo „pravoslavac". Ideolog njihovog pokreta, Mile Budak, izjavljivao je kako trećinu Srba treba pobiti, trećinu iseliti i trećinu preobratiti u katoličku veru. Po tom planu ustaše su bile mnogo ambicioznije od samih nacista. Nezavisna Država Hrvatska je obuhvatala celu Bosnu i Hercegovinu, najveći deo današnje Hrvatske i deo severne Srbije. Srbi su sačinjavali više od trećine stanovništva te države, bilo ih je milion i devetsto hiljada.

Kada je reč o logoru Jasenovac, njega moramo shvatiti ne samo kao mesto užasa, masovne smrti i neizmerne patnje, nego i kao oličenje sistema koji je stvoren posle agresije na Jugoslaviju aprila 1941. i stvaranja Velike Hrvatske, odnosno Nezavisne Države Hrvatske. Ona je bila glavni oslonac nacističke Nemačke i fašističke Italije na ovom prostoru; ne treba zaboraviti da je Berlin pao 30. aprila 1945, a Zagreb je oslobođen tek 8. maja 1945. Po svom uređenju ustaška NDH je bila istovetna nacističkom nemačkom modelu. To se pre svega ogleda u činjenici da je ona kao svoj nacionalni zadatak prvog reda postavila uništenje čitavih nacionalnih, verskih i „rasnih" grupa. Ta sličnost se ogleda i u stvaranju mreže koncentracionih logora i logora smrti, kakve je organizovala još samo nacistička Nemačka. Za razliku od nemačkog ubilačkog mehanizma, mehanizam hrvatske ustaške države bio je usmeren prema sopstvenim građanima, odnosno prema Srbima, Jevrejima i, nešto kasnije, Romima. Činjenica da je jedna novostvorena država „novog evropskog poretka" do kraja svog postojanja nastojala da na razne načine, uglavnom fizički, uništi gotovo trećinu stanovništva sopstvene države je zaista fenomen bez presedana, čak i u tako krvavom ratu kakav je bio Drugi svetski rat. Oličenje takve politike i takvog sistema je upravo logor Jasenovac kojem je posvećena ova izložba.

Ponoviću da je reč o sistemu, pri čemu treba imati u vidu još neke činjenice. Politika uništenja Srba i Jevreja imala je svoje faze, ali se može pratiti od prvih dana postojanja NDH. Uz ozakonjenu diskriminaciju, pljačku i represiju, ubrzo su usledila masovna ubistva na srpskim etničkim prostorima. Istraživači su utvrdili da širom NDH postoji preko 320 manjih i većih jama i ponora u koje su bacani živi ili masakrirani Srbi svih uzrasta i oba pola. Na žalost, mnoge od ovih jama su posle rata zabetonirane, sa obrazloženjem da se ne bi kvarili međunacionalni odnosi i namerom da zaborav prekrije zločine. Ubrzo je ovakav način ubijanja dopunjen mnogo efikasnijim: logorima. Stvoren je niz privremenih logora iz kojih su Srbi i Jevreji upućivani u prvi logor smrti ustaške države, u Gospić. Taj logor se sastojao od celog niza manjih logora i stratišta na planini Velebit i na ostrvu Pagu. Na žalost, obeležja ovih logora stalno se uništavaju, iako su ovi logori za kratko vreme progutali desetine hiljada žrtava. Gospić je bio praktično prvi logor smrti u Evropi i prethodio je velikim nacističkim logorima smrti koji su organizovani od kraja 1941. godine. U ovom logoru je otpočelo i „konačno rešenje jevrejskog pitanja", odnosno holokaust u NDH, pre nego što je i sama nacistička Nemačka pokrenula mehanizam potpunog uništenja Jevreja. Zbog masovnog srpskog ustanka i ulaska italijanskih trupa avgusta 1941, logor Gospić je na brzinu napušten i malobrojni preostali Srbi i Jevreji su upućeni u novi veliki logor koji je organizovan u Jasenovcu. To je bio jedini logor u „novom evropskom poretku" koji nije bio u sistemu nacističkih logora. On je služio isključivo za ostvarivanja hrvatske ustaške politike uništenja „nepoželjnih" nacionalno-verskih i „rasnih" grupa.

Postojali su i drugi logori sem Jasenovca, a Srbi su ubijani i po selima i gradovima, spaljivani u crkvama ili bacani u duboke kraške jame. Ipak, Jasenovac je bio glavno mesto ostvarivanja tog ambicioznog ustaškog projekta. Jasenovac je po broju žrtava bio jedan od najvećih koncentracionih logora u Evropi. Ni do dan danas nije utvrđen konačan broj žrtava. Čak i po najnižoj hrvatskoj proceni, Jasenovac je u samom vrhu logora smrti u Drugom svetskom ratu. Od njega je veće samo nekoliko logora u Poljskoj, a dvostruko su manji zloglasni logori Buhenvald i Dahau.

Čak i ako ne govorimo o broju žrtava, Jasenovac je možda i prvi u Evropi po bestijalnosti

ubijanja. Kako je rekao hrvatski pisac Miljenko Jergović, u nacističkim logorima su ljudi ubijani birokratski i industrijski, a ustaše su ubijale svojim rukama i strasno. Taj emotivni i neorganizovani pristup je jedan od razloga što nisu uspeli da do kraja ostvare svoj cilj istrebljenja Srba u svojoj državi, iako su se sa skoro pola miliona ubijenih Srba širom NDH, po veoma konzervativnim procenama, vrlo približili svom planu. Drugi faktor koji je omeo njihove ambicije je masovni antifašistički ustanak. Srbi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini su masovno prišli partizanskom pokretu otpora. Oni su bili najbrojniji pripadnici partizanske vojske koja je bila najveća gerilska antifašistička vojska u Evropi.

Sami nacisti su bili zgroženi ustaškim metodama, kao fon Horstenau, vojni predstavnik Nemačke u Zagrebu. On je u svojim izveštajima Berlinu opisivao i kritikovao ustaške zločine i kaže kako su „ustaše poludele". O ustaškim zločinima govori i poema „Jama" hrvatskog pesnika Ivana Gorana Kovačića. Oni su uključivali klanje, vađenje očiju, ubijanje maljem, spaljivanje živih ljudi... Za jedan pravoslavni Božić, ustaše su organizovale takmičenje u klanju nožem. O tom događaju znamo jer je jedan od izvršilaca kasnije tražio psihološku pomoć lekara.

Ovde je izložen i „srbosjek", specijalno oružje dizajnirano za brže ubijanje Srba. Hrvatske ustaše su ovim nožem klale ljude po logorima Nezavisne Države Hrvatske tokom Drugog svetskog rata, a to su činili najčešće i najbrutalnije u jasenovačkom logoru. U Jasenovcu je ustašku nagradu dobio Petar Brzica zato što je u toku samo jedne noći (između 29. i 30. avgusta 1942) zaklao 1360 Srba. Treba znati da je među žrtvama ustaša i 91 član familije Nikole Tesle. Takođe, tragičan je i podatak da je samo u Jasenovcu od ustaša stradalo 19 432 dece.

Dame i gospodo,

Pitanje broja žrtava koncentracionog logora Jasenovac izazivalo je kontroverze još tokom trajanja rata u Jugoslaviji. Treba naglasiti da nikada nisu izvršena sveobuhvatna istraživanja, od terenskih (forenzičkih i antropoloških) do istoriografskih, koja bi dala uverljiv odgovor na pitanje broja i identiteta žrtava logora Jasenovac. U svakom slučaju, koncentracioni logor i logor smrti Jasenovac bio je najveći logor na prostoru nekadašnje Jugoslavije i jugoistočne Evrope. Po broju žrtava, koji se svakako meri stotinama hiljada, Jasenovac je jednak velikim nacističkim koncentracionim logorima. Međutim, po sistematskom bestijalnom ubijanju on je svakako bez premca među drugim koncentracionim logorima i logorima smrti u „novom evropskom poretku".

Pitanje memorijalizacije logora Jasenovac ima svoju dugu istoriju i do danas nije rešeno na primeren način. Jedan od osnovnih razloga za to je činjenica da su vlasti Hrvatske sistematski uništile logorske objekte koji su ostali pošto su ustaše napustile logor i minirale ga. I ovde treba napraviti poređenje sa nacističkim logorima po okončanju rata. Njihovi objekti su, gde god je to bilo moguće, sačuvani i oni su postali mesta sećanja i edukacije. U nekima od njih, kao u logoru Dahau kraj Minhena, organizovani su i sudski procesi protiv počinilaca zločina. U drugim logorima, vršene su egzekucije zločinaca. Objekti logora Jasenovac su bili dovoljno očuvani da bi to mesto moglo da posluži ne samo za memorijalizaciju, nego i za kažnjavanje najodgovornijih, kao što su fra Tomislav Filipović, Ljubo Miloš, jedan od komandanata logora i drugi. Na žalost, politika potiskivanja, zaborava i simetrije zločina nije mogla da nadomesti ono što je civilizacijski dug prema mrtvima, ali i prema živima: suočavanje sa zločinom, njegovo

kažnjavanje, naučno istraživanje i adekvatna memorijalizacija. U Jasenovcu je šezdesetih godina prošlog veka izgrađeno spomen-područje, delom i pod pritiskom rodbine žrtava. Međutim, muzejska postavka u njemu nikada nije mogla da nadomesti autentičnost logorskih objekata i celog kompleksa, uključujući masovna stratišta u Donjoj Gradini. Najnovija memorijalizacija ovog logora u Republici Hrvatskoj izazvala je velike kontroverze, pre svega zbog činjenice da se u individualizaciji žrtve izgubila njena pripadnost određenoj naciji ili „rasi", iako je upravo to bio razlog stradanja najvećeg broja zatočenika. Takav pristup treba posmatrati kao deo šireg toka revizije istorije Drugog svetskog rata i politike NDH, u čemu logor Jasenovac ima vrlo značajno mesto.

Zato je potrebno javno osuditi svaku vrstu istorijskog revizionizma koji negira zločine prikazane na panoima oko vas i koji je u sukobu sa temeljnim antifašističkim vrednostima. Ne smemo dozvoliti nasilno niti perfidno menjanje pogleda na prošlost i istorijske činjenice, jer se time relativizuju i negiraju genocidne i zločinačke politike prema celim narodima u prošlosti. Ukoliko ne negujemo kulturu sećanja i nismo na oprezu, rizikujemo da nam se ponovi tragična sudbina iz prošlosti.

Logor Jasenovac mora ostati kao jedan od najznačajnijih simbola Drugog svetskog rata, stradanja Srba, Jevreja, Roma, antifašista Hrvata i drugih nacija, simbol masovnog i besprimerno surovog ubijanja. Značajan prilog očuvanju sećanja na taj simbol je i ova izložba koju imam čast da otvorim. Žrtve koje su pale za ideale nekog boljeg i slobodnijeg sveta ne smeju biti uzaludne.

Ovom prilikom pozdravljam i zahvaljujem se na prisustvu preživelim jasenovačkim logorašima, koji će imati priliku da vam se u nastavku programa obrate.

Hvala vam na prisustvu."

{youtube}d08ukQDAcXU{/youtube}

{youtube}B-dqlhcgPhE{/youtube}

{youtube}WhDUKUE2Ff4{/youtube}

{joomplucat:1355 limit=15|columns=3}